

ДОКТОР МЕДИЧНИХ НАУК, ПРОФЕСОР ВАСИЛЬ МИХАЙЛОВИЧ КУШКО (1906 – 1962)

Все далі відходять події, що були доленосними для інтелектуального розвитку краю, зокрема відкриття Ужгородського університету. Все рідше ми згадуємо тих, які були засновниками цього осередку знань.

Серед фундаторів медичного факультету Ужгородського державного університету (нині – Ужгородський національний університет) чільне місце посідає професор, доктор медичних наук Василь Михайлович Кушко. Автор мав щастя слухати лекції Василя Михайловича.

Основні біографічні дані

Народився Василь Михайлович Кушко 1 лютого 1906 року в станиці Зміїська Терської області Північно-Осетинської АРСР. Батьки були селянами, переселенцями із села Вертіївки Ніжинського повіту Чернігівської області. Коли синові було 9 років, померла мама, а через чотири роки – батько.

Вирувала Перша світова, а згодом – громадянська війна. Важко було круглому сироті торувати свій шлях у житті.

У 1925 році він закінчив Владикавказьку школу підвищеного типу для дорослих і в тому ж році вступив на медичний факультет Північно-Кавказького державного університету, який закінчив у 1930 році

Після закінчення медичного факультету і присвоєння кваліфікації лікаря В.М. Кушко був направлений завідувачем Білоглинського райздороввідділу Північно-Осетинської АРСР [17, 27].

У грудні 1930 року був призваний на військову службу, де у званні лікаря-червоноармійця служив до кінця вересня 1931 року.

У грудні 1931 року став аспірантом кафедри біохімії Ростовського-на-Дону медичного інституту, закінчив навчання у січні 1935 року. Будучи аспірантом, Василь Михайлович на тій же кафедрі працював асистентом з погодинною оплатою.

З січня 1935 року до січня 1939 року займав штатну посаду асистента кафедри біохімії і пропедевтики внутрішніх хвороб Ростовського-на-Дону медичного інституту.

У січні 1939 року був призваний у ряди Червоної армії, де на різних посадах і в різних місцях знаходився до серпня 1946 року (всього 7 років; учасник Великої Вітчизняної війни). А саме: січень 1939 – лютий 1942 року – завідувач хіміко-бактеріологічної лабораторії окружного госпіталю військ НКВС (Ростов-на-Дону), одночасно до грудня 1940 року (з дозволу командування) продовжував працювати асистентом кафедри біохімії Ростовського-на-Дону медичного інституту; березень 1942 – серпень 1944 року – начальник окружної санітарно-епідеміологічної лабораторії прикордонних військ НКВС Забайкальського військового округу і старший помічник начальника медичної служби округу (м. Чита); серпень 1944 – вересень 1946 року – окружний епідеміолог і начальник окружної санітарно-епідеміологічної лабораторії прикордонних військ Білоруського військового округу.

За час перебування на різних посадах в армії Василь Михайлович завжди був на передових рубежах боротьби з різними інфекційними захворюваннями як в армії, так і серед місцевого населення. Завдяки цій щоденній копійткій роботі були попереджені спалахи різних інфекційних захворювань у військових частинах, де проходив службу Василь Михайлович, а після визволення Білорусії він також надавав посильну медичну допомогу і місцевому населенню. Але робота Василя Михайловича у важкі воєнні та повоєнні часи – окрема тема.

У вересні 1946 року В.М. Кушко був демобілізований з армії і направлений старшим науковим співробітником у біохімічну лабораторію Московського інституту фізіології Академії медичних наук СРСР [17].

Серпень 1947 – липень 1951 року: робота на різних посадах в Ужгородському державному університеті, зокрема: серпень 1947 – квітень 1949 року – проректор з наукової роботи [1, 23]; серпень 1947 – липень 1951 року – завідувач кафедри біохімії [2]; квітень 1949 – липень 1951 року – декан медичного факультету [3, 7 с. 27]. З липня 1951 року – завідувач кафедри біохімії Дніпропетровського медичного інституту [4, 24]; 1952 – 1962 роки – завідувач кафедри біохімії 2-го Московського медичного інституту імені М. І. Пирогова (нині – Російський національний дослідницький медичний університет

имени Н.И. Пирогова) [26]. Одночасно був заступником директора з наукової частини Науково-дослідної лабораторії при мавзолі В.І. Леніна.

Наукова робота

Наукову роботу В.М. Кушко розпочав будучи аспірантом, продовжив – асистентом кафедри біохімії і пропедевтики внутрішніх хвороб Ростовського-на-Дону медичного інституту. Він вивчав попередника вітаміну А – каротин: структуру, методи визначення в організмі тварин та людини, клінічну ефективність при лікуванні різних захворювань.

В.М. Кушко запропонував принципово новий біологічний метод визначення каротину в крові та у різних органах тіла, який відрізнявся від існуючих більшою точністю, простотою та дешевизною. Існуючі на той час методи були громіздкими, вимагали кошовної апаратури, великої кількості реактивів та займали тривалий час [14]. Крім того, запропонований В. М. Кушком метод давав можливість добувати каротин з організму кролів, яких тривалий час годували морквою [20].

Застосувавши запропонований метод визначення каротину, В.М. Кушко встановив:

а) при внутрішньовенному введенні водно-колоїдного розчину каротину кроликам, морським свинкам та щурам він фіксується переважно у легеневій тканині. Ця робота мала значення з точки зору вивчення механізму розподілу каротину в різних органах організму [11];

б) при парентеральному введенні колоїдного розчину каротин має таку ж дію, як і при пероральному введенні масляного розчину препарату, а місцева його дія аналогічна дії вітаміну А [12];

в) підшкірне і пероральне введення масляних розчинів, а також довенне введення водно-колоїдного розчину каротину щурам і кроликам викликає збільшення у крові еритроцитів, гемоглобіну, ретикулоцитів, тромбоцитів і не впливає на кількість лейкоцитів, лейкоцитарну формулу, ШОЕ та згортання крові. Автор зазначає, що каротин має позитивний вплив на організм при анемії [10];

г) Василем Михайловичем була проведена і клінічна робота з визначення каротину у крові здорових і хворих при різних захворюваннях. З цієї метою було обстежено 200 здорових, 42 хворих на черевний тиф, 40 хворих – на гостру та хронічну малярію, 20 хворих – на стоматити, 30 хворих – з іншими хворобами. Внаслідок проведеної роботи були встановлені середні показники каротину та межі його коливання залежно від пори року (весна, осінь) як у здорових, так і у хворих [9, 20];

д) були отримані позитивні дані при лікуванні 40 хворих на виразкову хворобу шлунка та дванадцятипалої кишки при довенному введенні водно-колоїдного розчину каротину чи масляного розчину перорально [13, 16].

У цей же період Василь Михайлович розробляє спрощений метод отримання водно-колоїдного розчину каротину [15].

Популяризуючи серед населення використання вітамінів, особливо природного походження, Василь Михайлович написав спеціальну брошуру "Витамины и здоровье" [16 а].

Отримані В. М. Кушком дані з вивчення каротину та його властивостей стали основою кандидатської дисертації "Биологический метод добытия каротина", яка була ним захищена в 1937 році у Ростовському-на-Дону державному медичному інституті [17 с. 13].

Підсумовуючи цей період роботи, комісія у складі докторів медичних наук, професорів Ростовського державного медичного інституту Михайлова, Краснянського та Когана дала високу оцінку роботам В. М. Кушка (дослівно мовою оригіналу): "...в лице д-ра Кушко мы имеем серьезного, прошедшего хорошую клиническую и имеющего солидную биохимическую подготовку научного работника, свободно владеющего как всеми современными методами клинического исследования больного, так и методами экспериментального исследования на животных и давших ряд оригинальных научных работ и методов лабораторного исследования. Как преподаватель, д-р Кушко умеет в ясной и понятной форме передать свои знания студентам и молодым врачам" [20].

До речі, Василь Михайлович вільно володів російською, українською, англійською та німецькою мовами [17 с. 7].

Здавалося, життя налагоджувалося: захищена дисертація, підготовлені документи для участі у конкурсі на посаду доцента, але... все перекреслила війна. У січні 1939 року Василь Михайлович був призваний на військову службу, яка тривала аж до 1946 року.

Під час війни постали інші пріоритети та наукові розробки: потрібно було надавати допомогу пораненим. Василь Михайлович починає вивчати біохімічні зміни в організмі при накладанні на кінцівки кровоспинного джгута при пораненні. Ця тема була надзвичайно актуальна в період Великої Вітчизняної війни.

Роботу з цієї теми Василь Михайлович проводив в армії впродовж всього воєнного періоду, а також у 1946–1947 роках у Московському інституті фізіології Академії медичних наук СРСР. Виконана робота дала можливість більш детально зрозуміти патогенетичні ланки турнікетного шоку, що допомогло врятувати життя багатьом пораненим під час війни.

Підсумком проведеної роботи стала докторська дисертація Василя Михайловича "Реакция организма после снятия кровоостанавливающего жгута", яка була захищена 29 червня 1946 року на засіданні

Вченої ради Білоруського державного медичного інституту і затверджена 12 червня 1948 року Вищою атестаційною комісією (ВАК) при Міністерстві вищої освіти СРСР [5]. Згодом (11 грудня 1948 року) ВАК СРСР затвердив Василя Михайловича у науковому званні професора [6].

Крім вищезгаданої теми, у період війни Василь Михайлович займався вивченням вітаміну С: вміст у рослинах, спосіб добування, збереження у продуктах харчування тощо. Він навіть запропонував спосіб виготовлення концентратів вітаміну С із болгарського перцю.

Ця робота мала практичне значення для профілактики цинги як серед мирного населення, так і у військових частинах.

Переїхавши в Ужгородський державний університет (УжДУ) і організувавши кафедру біохімії, Василь Михайлович продовжив тематику, розпочату ще у період війни, з вивчення вітамінів. Ним була розроблена перспективна програма з визначення вітамінів у рослинах, продуктах харчування, добових раціонах та при різних захворюваннях у регіонах Закарпаття. До виконання програми залучалися працівники кафедри біохімії, інших кафедр та студенти.

Василь Михайлович мав досвід проведення такої масштабної наукової роботи: в активі були захищена докторська дисертація, робота у Московському інституті фізіології АМН СРСР, 20 наукових робіт у фахових медичних виданнях [17].

Дійсний член Академії медичних наук СРСР, заслужений діяч науки, лауреат Сталінської премії, професор М. Д. Разенков написав про нього (дослівно мовою оригіналу): "Кушко обладает всеми основными свойствами научного работника – умением ставить правильно научные вопросы и находить правильные пути к их разрешению, умением делать из полученных фактов соответствующие выводы и подвергать их правильному теоретическому анализу и обобщению. Вместе с тем, тов. Кушко отличается серьезностью, большой вдумчивостью, тщательным выполнением работы, а также исключительной скромностью, что является также одним из лучших качеств настоящего научного работника" [21].

В Ужгородському університеті під керівництвом В.М. Кушка почалася інтенсивна робота з виконання наміченої програми з вивчення вітамінів: формувалася робоча група із працівників кафедри біохімії та студентів, закуповувалися відповідні реактиви та апаратура, у літній період організовувалися експедиції у райони області.

Робота проводилася у низинних (Ужгородський, Мукачівський та Севлюський (тепер Виноградівський) та гірських районах (Велико-березнянський та Воловецький).

Досліджувалися *овочі* (буряк, капуста, картопля, квасоля, кріп, морква, огірки, перець, петрушка, помідори, хрін, цибуля, часник, щавель), *фрукти* (абрикоси, айва, виноград, яблука, груші, кизил, слива, смородина, черешня), *кущі, дерева* (бузина, каштан, липа, шипшина), *лікарські трави* (беладонна звичайна, валеріана лікарська, горицвіт весняний, марена красильна, медуна лікарська, чистотіл звичайний, шавлія лікарська), *продукти тваринного походження* (м'ясо, молоко, сметана).

Було проведено більше тисячі визначень вітаміну С. Цими питаннями займалася асистент кафедри біохімії Варвара Іванівна Хоралець, а дослідженням каротину (провітаміну А) – студенти медичного факультету Ужгородського державного університету Василь Олександрович Сабов та Василь Іванович Алексик.

Результати цієї копійної роботи доповідались на підсумкових конференціях (сесіях) професорсько-викладацького складу УжДУ та публікувались у Наукових записках Ужгородського університету [28, 30].

В. І. Хоралець (1921– 2013) народилася у Полтавській області, у 1946 році закінчила біологічний факультет Харківського державного університету за спеціальністю біохімія-фізіологія [18] і отримала направлення на роботу в Ужгородський університет. Спочатку працювала на біологічному факультеті університету завідуючою біологічної бази, а у серпні 1948 року наказом ректора УжДУ була переведена на посаду асистента кафедри біохімії [25].

Згодом Варвара Іванівна захистила кандидатську дисертацію, отримала звання доцента і до виходу на пенсію читала курс лекцій з біохімії для студентів біологічного факультету. В університеті працювала більше 30 років [7 с. 52].

Не одне покоління студентів-медиків із вдячністю згадує цю скромну, працелюбну і високоосвічену людину.

В. О. Сабов (1927–2007) після закінчення медичного факультету УжДУ під керівництвом В.М. Кушка написав кандидатську дисертацію на тему "Содержание витамина А и каротина в пищевых продуктах и в организме здоровых и больных зобом людей", успішно її захистив на засіданні Вченої ради 2-го Московського медичного інституту, все життя вивчав вміст вітамінів у рослинах, продуктах харчування, добових раціонах, організмі людей (крові, сечі, тканинах) при різних захворюваннях, став одним із відомих вітамінологів Радянського Союзу [29].

В. І. Алексик також захистив кандидатську дисертацію і тривалий час працював на медичному факультеті.

Організаційна робота

7 серпня 1947 року наказом Міністерства вищої освіти СРСР В. М. Кушко був відряджений на роботу в Ужгородський державний університет на посаду проректора з наукової роботи [23].

Згідно з розподілом обов'язків по ректорату УжДУ, Василь Михайлович опікувався науковою роботою, проведенням наукових конференцій (сесій), виданням наукових записок і тез наукових конференцій (сесій) університету, бібліотекою, ботанічним садом, зоологічним музеєм. Об'єм роботи був великий.

У 1946–1947 роках в області були проведені наукові експедиції з вивчення особливостей краю: історики та філологи збирали історичні та філологічні матеріали, біологи – фауну та флору Карпат, медики цікавилися поширенням зобної хвороби [8].

Результати проведеної роботи необхідно було проаналізувати, доповісти на науковій сесії, намітити подальші напрями наукової роботи. Така сесія була проведена 2–4 грудня 1947 року.

Це була перша наукова сесія професорсько-викладацького складу Ужгородського університету.

Крім пленарного засідання, на якому було заслухано дві доповіді, працювали чотири секції: біологічна, хімічна, медична та з гуманітарних наук.

Всього на конференції було заслухано 35 доповідей [19].

Матеріали конференції були опубліковані у перших випусках Наукових записок та тез доповідей Ужгородського університету, відповідальним редактором яких був доктор меднаук В.М. Кушко (фото 1).

Необхідно відзначити, що у цей період для проведення таких сесій та публікації наукових записок був потрібен відповідний дозвіл, і Василю Михайловичу як проректору УжДУ необхідно було немало походити по різних інстанціях, щоб його отримати.

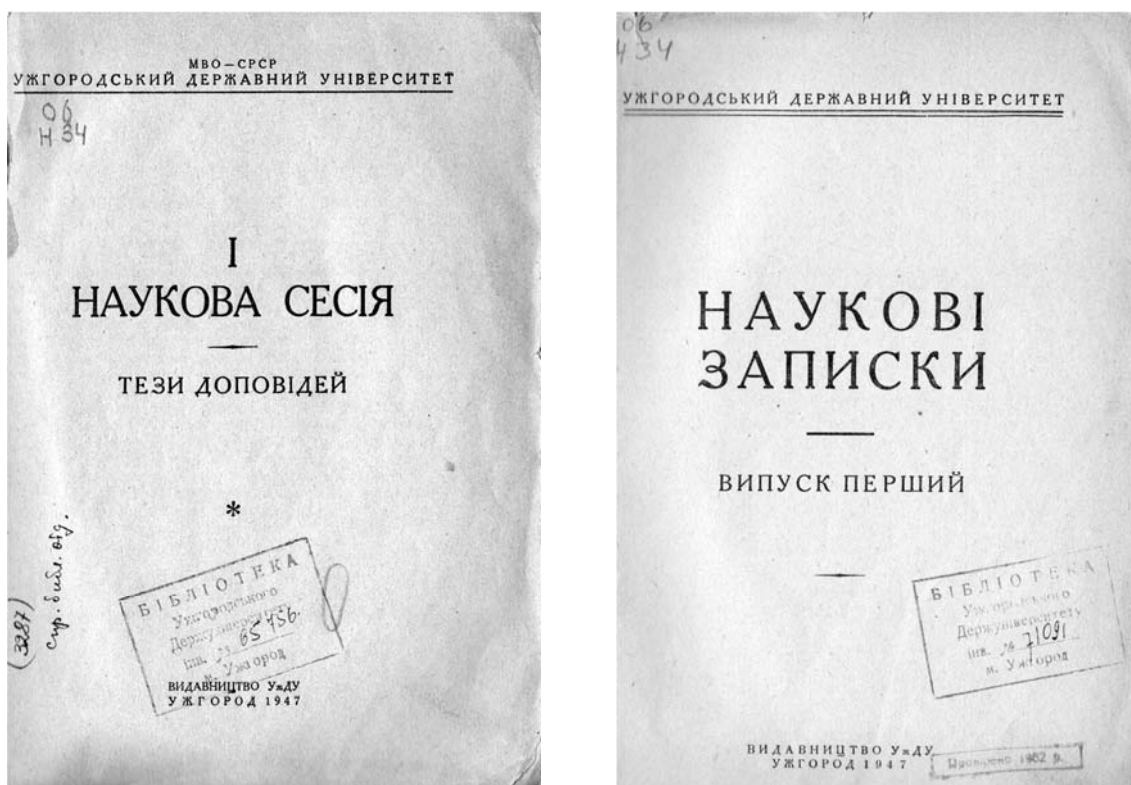

Фото 1. Перші випуски тез доповідей та наукових записок першої наукової сесії Ужгородського університету

З того часу щорічно, ось уже 66 років, ці сесії (згодом перейменовані у конференції) проводяться в університеті.

Василь Михайлович як проректор також має пряме відношення до покращення роботи ботанічного саду та зоомузею університету.

У 1946–1947 роках у цих підрозділах університету була велика плінність кадрів. Причин було декілька: не вистачало кадрів відповідної кваліфікації, низька заробітна плата, досить важкі умови праці, слабе фінансове забезпечення.

За пропозицією декана біологічного факультету Хоми Юхимовича Руденка та підтримки проректора В.М. Кушка було прийнято принципове рішення: направляти кращих випускників біологічного факультету після закінчення вузу науковими працівниками та керівниками ботанічного саду і зоомузею. Це да-

ло можливість забезпечити ці підрозділи висококваліфікованими спеціалістами, які у подальшому захищали дисертації, працювали на кафедрах і склали той золотий фонд кадрів, який піднімав міць і славу університету.

”Школу“ ботанічного саду та зоомузею пройшли такі вчені, як І.І. Бубряк, Г.М. Рошко, І.І. Бокотей, О. М. Лакіза [25].

В.М. Кушко, будучи депутатом Закарпатської обласної ради по Ужгородському виборчому округу № 6, багато зробив для підняття промисловості та покращення соціальної сфери у місті [22].

У спогадах рідних

Тепло, із щемливим почуттям болю, що вже нічого не можна змінити, згадує Василя Михайловича його племінниця *Надія Микитівна Чекрій* (у дівоцтві – Іванова).

Н.М. Чекрій народилася 2 жовтня 1932 року в с. Займо Обрив Ростовської області.

За декілька днів до закінчення Великої Вітчизняної війни, у травні 1945 року, у Берліні загинув її батько.

Важкі повоєнні роки... Навчання у школі Надія мусила поєднувати з важкою працею на полях колгоспу, щоб допомогти мамі. Але доля все-таки усміхнулась їй.

Після закінчення у рідному селі з відзнакою 7-го класу її дядько Василь Михайлович Кушко, який на той час працював проректором Ужгородського університету, забрав її в Ужгород. У сім’ї Василя Михайловича до Наді ставилися як до рідної дитини.

В Ужгороді закінчила середню школу № 4, потім, з відзнакою, філологічний факультет (за спеціальністю російська мова та література) університету, і почалася важка праця вчителя в Ужгородській середній школі № 1 ім. Т. Г. Шевченка.

У трудовій книжці Надії Микитівни є тільки два записи: прийнята на роботу 1 вересня 1957 року, вийшла на пенсію 31 серпня 1989 року. Працювала Надія Микитівна в одній школі 32 роки! Скільки це проведених уроків, перевірених зошитів. Титанічний труд педагога! Сотні випускників школи згадують свою вчительку з любов’ю і вдячністю, її уроки для них ставали уроками життя. Багато з них згодом у школу на навчання приводили своїх дітей, а деякі – і внуків.

За багаторічний самовідданий труд нагороджена орденом ”Знак пошани“ та значком ”Відмінник освіти“.

Надія Микитівна згадує:

”У житті Василь Михайлович був скромною, трудолюбивою, а разом з тим вимогливою і принциповою людиною. Сам багато працював і вимагав це від інших. Завдяки його вимогливості і принциповості вдавалося вирішувати багато питань щодо покращення наукової роботи, ботанічного саду, зоомузею, бібліотеки університету тощо.

Багато допомагав студентам, забезпечуючи бібліотеку відповідною літературою, вирішуючи на комісії питання стипендії, контролюючи умови проживання в гуртожитку.

Любив зустрічатися з друзями. У святкові дні (8 Березня, День Перемоги, Жовтневі свята) на його квартирі збирались працівники університету: професори В.Л. Хенкін, А.Г. Караванов, В.М. Слишко, доцент А.М. Курішко та інші.

Фото 2. Василь Михайлович Кушко у сімейному колі

У сім'ї був уважний до всіх.

Його дружина, Олександра Никонорівна, працювала лікарем-педіатром в обласній лікарні, з великою повагою відгукувалася про завідувачу педіатричним відділенням Косей.

Василь Михайлович був родоначальником династії медиків.

Мав двох доньок – Іду і Людмилу. Іда згодом захистила кандидатську дисертацію і працювала у Науково-дослідному інституті епідеміології і мікробіології ім. академіка М. Ф. Гамалєї АМН СРСР, Людмила була лікарем.

Внучка Василя Михайловича, Наталія Юріївна Набокова, кандидат медичних наук, працює доцентом кафедри інфекційних хвороб Першого Московського державного медичного університету ім. І. М. Сеченова, правнук Олексій – в НДІ очних хвороб РАМН.

Після переїзду в Москву Василь Михайлович продовжував піклуватися про мене, адже я залишилася в Ужгороді і мала уже свою сім'ю. Багато допомагав родичам у Ростовській області.

Не забував і про своїх друзів в Ужгороді. Досить часто до нього зверталися і працівники університету про допомогу, особливо про госпіталізацію хворого у ту чи іншу клініку Москви. І не було випадку, щоб Василь Михайлович не допоміг.

На жаль, помер у розквіті сил“.

Помер Василь Михайлович Кушко раптово у Москві в 1962 році від гострого інфаркту міокарда. Похований на Введенському цвинтарі (10 дільниця).

Пройшло більше 50 років, як Василь Михайлович Кушко відійшов у Вічність...

Але людина живе, доки про неї пам'ятають. У цих словах міститься велика істина, суть якої починаєш розуміти, коли світ покидають Великі Люди... Великі своїми вчинками, ставленням до життя, рідних і друзів, до навколишнього світу.

Вирушаючи у незворотність, вони залишають по собі добру пам'ять і біль непоправної втрати. Але навіть коли їх немає серед нас, зроблені ними благородні справи продовжують жити і говорити за них...

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Выписка из приказа по Ужгородскому государственному университету МВО СССР № 137, § 4 от 21 августа 1947 г. о назначении Кушка В. М. проректором по научной части / Личное дело Кушко Василия Михайловича.— С. 24 // Архів УжНУ.
2. Выписка из приказа по Ужгородскому государственному университету МВО СССР № 137, § 5 от 21 августа 1947 г. о назначении Кушка В. М. заведующим кафедрой биохимии / Личное дело Кушко Василия Михайловича. — С. 25 // Архів УжНУ.
3. Выписка из приказа по Ужгородскому государственному университету МВО СССР № 32-к от 14 апреля 1949 г. о назначении Кушка В.М. деканом медицинского факультета / Личное дело Кушко Василия Михайловича.— С. 38 // Архів УжНУ.
4. Выписка из приказа по Ужгородскому государственному университету МВО СССР № 66-к от 30 июля 1951 г. об увольнении Кушка В.М. с работы в университете ввиду перевода в Днепропетровский медицинский институт / Личное дело Кушко Василия Михайловича.— С. 48 // Архів УжНУ.
5. Выписка из приказа № 12 § 29 от 12 июня 1948 г. Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования СССР. Об утверждении Кушко Василия Михайловича в ученой степени доктора медицинских наук на основании защиты 29.06.1946 г. в Совете Белорусского государственного института диссертации "Реакция организма после снятия кровоостанавливающего жгута" / Личное дело Кушко Василия Михайловича.— С. 11 // Архів УжНУ.
6. Выписка из приказа № 22 § 146 от 11 декабря 1948 г. Высшей аттестационной комиссии при Министерстве высшего образования СССР. Об утверждении Кушко Василия Михайловича в ученом звании профессора / Личное дело Кушко Василия Михайловича. — С. 12 // Архів УжНУ.
7. Історія медичного факультету Ужгородського національного університету: до 60-річчя медичного факультету Ужгородського національного університету / За ред. С.О. Бойка. — Ужгород, 2005. — С. 27, 52.
8. Курішко А. М. Ужгородський державний університет/ А. М. Курішко // Наукові записки. Випуск перший / Ужгородський держ. ун-т. — Ужгород: В-во УжДУ, 1947. — С. 3—5.
9. Кушко В.М. Каротиноиды в крови человека при каротиноидной нагрузке и пути выведения каротина из организма/В.М. Кушко // Клиническая медицина.— 1936.— № 7. — 10 с.
10. Кушко В. М. Влияние каротина на морфологию крови животных / В. М. Кушко // Архив пат. анатомии и пат. физиологии.— 1936.— № 2.— 5 с.
11. Кушко В. М. Концентрация каротина в крови и распределение его по органам в зависимости от способа введения растворителя и дозировки / В. М. Кушко // Клиническая медицина.— 1937.— № 9.— 9 с.
12. Кушко В. М. К вопросу об общем и местном действии водно-коллоидного раствора каротина/ В. М. Кушко // Клиническая медицина.— 1938.— № 4.— 3 с.
13. Кушко В. М. Лечение язвенных больных провитамином А каротином / В.М. Кушко // Врачебное дело.— 1939.— № 6.— 5 с.

14. Кушко В.М. Упрощенный капельный метод определения витамина А и картина / В. М. Кушко // Труды Ростовского мединститута.— 1940, Вып. V.—5 с.
15. Кушко В. М. Упрощенный метод получения водно-коллоидного раствора каротина / В. М. Кушко // Вопросы питания. — 1940. — № 4. — 4 с.
16. Кушко В. М. Влияние каротина на желудочную секрецию / В. М. Кушко // Сб.: "Труды Всесоюзной конференции по витаминам" (Москва 19-23 июня 1939г.) / Под ред. А. Н. Баха, В.А. Снigelгардта. — Москва-Ленинград: Изд. АН СССР, 1940. — 7 с.
- 16 а. Витамины и здоровье / В. М. Кушко. — М.: Медгтз, 1963. — 40 с.
17. МВ и ССО УССР. Ужгородский государственный университет. Личное дело Кушко Василия Михайловича. Начато 27 ноября 1948 г. Окончено 30 июля 1951 г., на 44 листах/ Архив Ужгородського національного університету (Архив УжНУ) // Архив УжНУ.
18. МВО СССР. Главное управление университетов. Ужгородский государственный университет. Личное дело № 639 Хоролец Варвары Ивановны.— С. 1—20 // Архив УжНУ.
19. Научная сессия в Ужгородском университете/ Обл РАТАУ // Закарпатская Украина. — 1947. — 3 декабря. — С.4.
20. Отзыв о научных трудах ассистента пропедевтической терапевтической клиники РГМИ кандидата медицинских наук т. Кушко Василия Михайловича // Личное дело Кушко Василия Михайловича. — С. 19—20 // Архив УжНУ.
21. Отзыв о научной работе В. М. Кушко на тему "Реакция организма после снятия кровоостанавливающего жгута"/ Личное дело Кушко Василия Михайловича. — С. 17—18 // Архив УжНУ.
22. О том, чего здесь не было раньше // Закарпатская Украина. — 1947. — 3 декабря. — С. 2.
23. Приказ по Министерству высшего образования СССР № 1093/уд от 7 августа 1947 г. о командировке Кушка В.М. в Ужгородский государственный университет на работу в качестве проректора по научной работе / Личное дело Кушко Василия Михайловича. — С. 23 // Архив УжНУ.
24. Приказ по Министерству здравоохранения УССР № 680-о от 5 июля 1951 г. о назначении Кушка В.М. на должность и.о. зав. кафедрой биохимии Днепропетровского медицинского института / Личное дело Кушко Василия Михайловича. — С. 47 // Архив УжНУ.
25. Рошко В. Г. Історія біологічного факультету Ужгородського національного університету: до 60-річчя Ужгородського національного університету / В.Г. Рошко. — Ужгород: Мистецька лінія, УжНУ, 2004.— С. 43—45, 120—137.
26. Российский национальный исследовательский медицинский университет имени Н. И. Пирогова. Кафедра биохимии. URL: http://www.rsmu.ru/lf_cbc.html. (17.07.2013 р.).
27. РСФСР. Северо-Кавказский государственный университет. Свидетельство № I 6070. О присвоении квалификации врача Кушко Василию Михайловичу. Выдано 1 августа 1930 г. г. Ростов-н-Д / Личное дело Кушко Василия Михайловича.— С. 10—11 // Архив УжНУ.
28. Сабов В.А. Содержание каротина (провитамина А) в растительном мире Закарпатской области/ В.А. Сабов // Научные записки. Т. III. Медицинская серия / МВО СССР, Ужгородский гос. ун-т. — Ужгород: Обл. кн-журн. из-во, 1951. — С. 96—101
29. Сабов Василь Олександрович (до 80-річчя від дня народження) / В. О. Сабов // Наук. вісник Ужгородського ун-ту; сер. "Медицина". — Ужгород. — 2008. — Вип. 33. — С. 260—261.
30. Хоролец В. И. С-витаминносители Закарпатской области / В. И. Хоролец // Научные записки. Т. III. Медицинская серия / МВО СССР, Ужгородский гос. ун-т. — Ужгород: Обл. кн-журн. Из-во, 1951.— С. 67—73.

Михайло Фатула,
*Заслужений лікар України,
доктор медичних наук,
професор кафедри факультетської терапії
медичного факультету
Ужгородського національного університету*

Стаття надійшла до редакції: 10.06.2013